

MARTIRII DE LA BRĂDICENI DIN 1916

Dr. GHEORGHE GÎRDU

În lupta pentru libertate și unitate națională, alături de toată suflarea românească au fost și țărani, intelectuali, funcționarii și jandarmii satului Brădiceni din județul Gorj.

Sfraveche vatră strămoșească, notat ca „oppidum” de Schwantz, în harta sa din 1722, vechiul târg de la Brădiceni era la începutul primului război mondial reședința plăsei cu același nume, punct strategic la ieșirea potecilor din munți, în jurul căruia la Frăncești, Gureni, Borošteni și Peștișani, s-au desfășurat lupte grele, încununată de succes prin vrednicia soldatului român. Aici, la Brădiceni, la 13 octombrie 1916, s-a mutat cu postul de comandă generalul Cristu, comandantul Diviziei I, iar în noaptea aceleiași zile locuitorii satului au adăpostit detașamentul de mehedințeni de sub comanda lt. colonelului Dejoianu, care a doua zi — la 14 octombrie 1916 —, s-a umplut de glorie în luptele de la Rasovița; lupte înscrise în cartea de aur a națiunii sub nemuritoarea epopee de la Jiu.

În urma retragerii trupelor spre Filiași și Strehaia, populația, funcționarii și jandarmii de la Brădiceni ca și din celelalte sate din plasă, aflînd de ororile săvîrșite de trupele germane prin localitățile pe unde treceau, aproape în întregime au încărcat în care și căruțe avutul lor, fugind spre sud de frica inamicului.

În adevăr, cîmpitorii au folosit diverse metode pentru a demobiliza populația din sate cu scopul să o împiedice de a organiza vreo rezistență sau să sprijine armata română. La început au venit patrule călări înarmate făcînd jafuri, arestări și omoruri. Astfel, în primele zile au omorît pe Călina Șt. Popescu, au arestat pe Stelian Vicenze și pe notarul din Bîlta, au jefuit poșta din Brădiceni de tutun, timbre și bani. Pe 7 și 8 noiembrie, au venit dinspre Bîlta mai multe patrule călări, care s-au dat la jafuri din casele locuitorilor, luîndu-le păsări, porci, velințe, scoarțe, precum și hrana zilnică lăsînd populația muritoare de foame. În special soldații unguri făceau „adevărate barbarii.”

Multe necazuri a făcut acestei populații un soldat ungur dezertor, pripășit prin comunele plășii Brădiceni, care jefuia oamenii, mai ales pe cei din comunele Brădiceni, Șomanеști și Peștișani. Jandarmii români din Brădiceni s-au constituit într-un „tribunal ad-hoc” și i-au dat pedeapsa meritată. L-au „gușuit” cum se spune în părțile locului, adică l-au strangulat, și l-au îngropat la marginea apei Bistrița la locul numit „la Schit”, în ziua de 16 noiembrie 1916..

Comandatura Germană a făcut ample cercetări, terorizând populația, reușind să aresteze la diferite intervale pe jandarmul Ion Vișan pe care comandatura îl numise Polițai al Plășii de Vest cum se numea plasa Brădiceni în timpul ocupației, care, în complicitate cu jandarmul Ion Coandă, „sîrbul Chiș Istvan” și locuitorul Ion Voiculescu au fost bănuți ca autori ai „crimei”).

Administratorul plășii de vest Brădiceni, lt. Valeriu N. Opreanu, pătruns de un spirit patriotic a dat o declarație pentru jandarmul Ion Vișan, arătînd că nu el este autorul „crimei”, pe baza căreia comandatura s-a convins că nici ceilalți nu sînt vinovați, fiind puși în libertate. Cu toate acestea cercetările au continuat pînă în anul 1917, soldîndu-se a doua oară cu același rezultat, iar a treia oară controlul fiind mai serios, comandatura germană a stabilit că vinovații sînt cei bănuți inițial, iar administratorul Valeriu Opreanu, „ar fi dat ordin să se facă această crimă”, „criminalii” fiind protejații săi.

În memoriile și declarațiile administratorului Opreanu, intitulate sugestiv, „zile de restriște”, „zile de teroare”, se subliniază că „este adevărat că deși nu am dat ordin, însă am știut dar nu am voit să mă fac călăul țărănilor mei ducîndu-i pe mîna nemților ca să-i împuște și aceasta m-a făcut să dau declarația, dar nu am izbutit căci pe jandarmul Ion Vișan imediat l-au arestat — în luna mai 1917 — la a treia cercetare împreună cu locuitorul Ion Voiculescu, urmărindu-se și ceilalți doi : jandarmul Ion Coandă și sîrbul Chiș Istvan care dispăruseră fiind prinși cel dintîi în județul Argeș, iar cel de-al doilea în sat, fiind ascuns”.

A treia oară cercetările au durat mai bine de trei luni, luîndu-se declarații de la zeci de țărani din comunele Runcu, Brădiceni, Arcani și Peștișani. Procesul a început la 31 august 1917 la Tribunalul militar german din Tg. Jiu. După cum se știe aceste tribunale erau cele mai draconice mijloace de te-

rorizare a populației din teritoriul ocupat. Ca să producă intimidare, procesele durau zile-n șir cu audieri de sute de martori aduși din multe sate. Procesul jandarmilor de la Brădiceni a ținut două zile, fiind aduși la proces peste 100 de țărani din comunele Brădiceni, Pocruia, Șomănești și altele în frunte cu primarii lor.

În timpul procesului jandarmii inculpați, s-au comportat demn și patriotic, pentru că sancțiunea aplicată de ei tilharului ungar, a fost o faptă tipică de partizani. Aceeași atitudine au avut-o și funcționarii numiți sau menținuți de ocupanți, cum a fost cazul administratorului de plasă Opreanu (menținut) și a polițaiului Ion Vișan (numit)².

În proces, administratorul Opreanu a fost implicat ca autor moral al „crimei” și ca depozitar de arme germane și că deși prevenit despre această „crimă”, el nu numai că nu a luat măsuri pentru a o împiedica, el s-a exprimat că „bine face că-l omoară să facă ciorbă dintr-nsul”. Administratorul plășii de vest, urma să fie condamnat la moarte, dar jandarmii Vișan, Coandă și Kiș au declarat că acesta nu numai că nu le-a dat nici o dispoziție, „dar nici n-a știut când s-a comis”. De curaj a dat dovadă și șeful judecătoriei de ocol Poenaru, care a declarat că arma găsită la judecătorie nu este proprietatea administratorului, ci este a sa, salvându-l de la a doua condamnare la moarte pe Opreanu.

Rezultatul procesului îl aflăm dintr-o încunoștințare publicată în limbile germană și română, prin care se arată că, prin sentința tribunalului militar german din 31 august 1917, confirmată pe 2 septembrie 1917, locuitorii Ion Vișan și Ion Coandă ca și românul transilvănean Ștefan Kisz, au fost condamnați la moarte pentru crimă produsă asupra unui soldat ungar, în ziua de 3 septembrie 1916.) Administratorul de plasă Valeriu N. Opreanu a fost condamnat la 5 ani închisoare, din cauză că a favorizat pe unul din criminali, pentru propriul său avantaj. Sentința a fost executată în ziua de 3 sept. 1917. Încunoștințarea a fost semnată la Tg.-Jiu cu aceeași dată, de comandantul etapei 264, maiorul Sauer, și comandantul districtului Gorj II, Kupper colonel (oberst)¹.

Românul transilvănean Ștefan Kisz, menționat în sentință sau sîrbul Chiș Istvan cum îl numește administratorul, a căzut și el la polișonul de la Tg. Jiu, alături de ceilalți români, făcîndu-și datoria în lupta pentru eliberarea fraților ardeleni. În aceeași zi condamnații au fost transportați la locul de

țintă de la cazarma de artilerie din Tg. Jiu, prinși în fiare la mâini și la picioare, unde au fost așezați în fața parapetului. Vis-a-vis de fiecare comandant, la distanță de 5 pași s-a așezat câte o secție de soldați de Landaturm. După ce li s-a adus la cunoștință condamnarea prin traducerea făcută de soldatul Gayk, „nici un condamnat n-a avut nimic de adăugat la aceasta”, trupa a luat arma, iar condamnații au fost legați la ochi și la ora 5,55 dimineața, sentința a fost executată⁵⁾). Sentința a fost publicată (după executare) cu scopul de a înspăimînta populația și spre a se supune ordinelor administrației ocupante. Țăranii de la Brădiceni nu s-au înspăimîntat, ei au dus o luptă continuă de a scăpa de „lighioane”, fiind în firea lor așa cum îi caracteriza Vlahuță la începutul secolului, „o măreție de eroi de prin cărți, o înțelepciune antică, înălțătoare, care mă umple de respect”.

Valeriu N. Opreanu a fost transportat în lagărul din Halle. La sfârșitul războiului, Comisia Centrală pentru judecarea funcționarilor dependenți de Ministerul de Interne, care au servit sub ocupație, a anulat revocarea sa făcută în timpul ocupației germane, din funcția de administrator de plasă, arătînd că Valeriu Opreanu a fost „un funcționar corect, că a protejat populațiunea și a apărât-o față de ocupant, iar condamnarea ce a suferit din partea Tribunalului militar german este un indiciu că fostul administrator al plasei Brădiceni nu se bucura de favoarea ocupanților”.

Deși între administratorul Opreanu și funcționari ai satelor din Brădiceni și alte sate ale acestei plasi, învățători, preoți și primari au fost unele fricțiuni în timpul vremelnicei ocupații străine, reieșite cu pregnanță în fața comisiilor de judecare a funcționarilor care au servit sub nemți, totuși, cu toții au lucrat în ascuns contra nemților și, sub o formă sau alta, pe cit le-a fost cu putință au scăpat populația de marile poveri impuse de invadatori⁶⁾. Atît unii cit și alții, chinuiți și pedepsiți de urgia ocupantă, au scăpat totuși cu viață, depunînd suprema jertfă cei trei de la Brădiceni.

Și dacă la locul de țintă de la cazarma de Artilerie din Tg. Jiu, în fața parapetului, un brav ostaș din regiment ar scrie cu litere aurii, „N-avem nimic de adăugat”, ar fi un simbol de eroism pentru generațiile viitoare și o puternică amintire. Pentru că așa cum vorbea despre Tg. Jiu, Vlahuță, în România Pitorească: „Aici amintirile istorice sînt vii, strînse cu pricepută grijă și păstrate cu sfințenie”.

N O T E :

1. Arhivele Statului București, Fond. MAI 374/1919, Comisia pentru cercetarea purtării funcționarilor sub ocupație, pag. 131-167 ; 371/1919; pag. 143-144.
Informație de teren. Prof. Gh. Pițigoi, sat Brădiceni, județul Gorj.
 2. Arh. Stat. Buc., Fond. M. Interne 231/1911, numirea Lt. Valeriu Opreanu ca ad-tor al Plășii Brădiceni.
 3. Arh. Stat. Buc. Fond. M. Interne 713/1919, revocări func. publici, pag. 1-23 ; 51-53 ; 145.
 4. **Documente privind problema țărănească în Oltenia**, vol. II, p. 232 ; „Historica”, nr. 2/1971, p. 195.
 5. Arhivele Statului, Filiala Gorj, Fond. Prefectura Tg. Jiu, 1916; Fotocopie în limba germană; Arhiva Consiliului Popular municip. Tg. Jiu, Copie, traducere: sentința de executare, și arhiv. Stat. Tg. Jiu, Fond. Prefectura Gorj, Fotocopie (traducere greșită).
 6. Arhiv. Stat. Buc., Fond M. Interne 468/1918, 746/1919, 421/1920, reclamații contra funcționarilor și personalului de serviciu din jud. Gorj; M. Justiție 9/1918; 118/1919 Tribunalul german; Sacrificiile românești, Imprimeria Statului Buc. 1924, tom. II, p. 321, vol. I, p. 50, 145, 299; **România în timpul primului război mondial. Contribuții bibliografice**, Edit. Militară, Buc. 1975. Coordonator Col. Gh. Stoian.
- x) Data omorării a fost la 16 nov. 1916 și nu la 3 dec. 1916.